

С. І. ЖИЛЮК, Б. Є. БОЙКО

**РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА
ЦАРИЗМУ НА ВОЛИНІ
(1793-1917 РР.)**

ОСТРОГ – 2010

УДК 27(477.82) «17/19»

ББК 86

Ж 72

Надруковано за ухвалою вченої ради
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 10 від 27.05.2010 р.)

Рецензенти:

Бистрицька Е. В. – доктор історичних наук, доцент кафедри стародавньої та середньовічної історії Тернопільського національного педагогічного університету;

Ігнатуша О. М. – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Запорізького національного університету;

Шевченко В. В. – доктор філософських наук, провідний науковий співробітник відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.

Жилюк С. І., Бойко Б. Є.

Релігійна політика царизму на Волині (1793-1917 рр.). : Монографія. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – 228 с.

ISBN 978-966-2254-15-0

© С. І. Жилюк, Б. Є. Бойко, 2010
© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....5

РОЗДІЛ І.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ....7

1.1. Стан наукової розробки проблеми 7

1.2. Опубліковані та неопубліковані джерела.....23

РОЗДІЛ 2.

**УНІЯ ЯК УКРАЇНЬСЬКА ЕТНОКОНФЕСІЙНА СКЛАДОВА
ВОЛИНИ У ПРОЦЕСІ УТВЕРДЖЕННЯ
В КРАЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.....31**

2.1. Внутрішньоконфесійне становище
Греко-уніатської церкви.....31

2.2. Ліквідація унії царським самодержавством
(1794–1839 рр.).....41

РОЗДІЛ 3.

**ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ВОЛИНІ
НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. 59**

3.1. Утворення та органи управління
Волино-Житомирської єпархії.....59

3.2. Храми і монастирі 61

3.3. Духовно-навчальні заклади.....66

3.4. Церковно-громадські організації.....86

РОЗДІЛ 4.

**СУСПІЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ ЗМІНИ НА ВОЛИНІ ВПРОДОВЖ
ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ЕТНОКОНФЕСІЙНА ПОЛІТИКА
ЦАРИЗМУ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ.....106**

4.1. Духовенство і віруючі Волинської єпархії:
специфіка відносин і громадсько-політична позиція..... 106

4.2. Римо-Католицька церква та її польський етноконфесійний вимір.....	129
4.3. Віросповідна диференціація та розселення чеських і німецьких колоністів.....	140
4.4. Релігійна політика царизму щодо старообрядництва	158

РОЗДІЛ 5.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦАРСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА У СФЕРІ ЗМІЦНЕННЯ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я НА ВОЛИНІ.....

5.1. Матеріальне забезпечення православного духовенства.....	165
5.2. Місіонерська діяльність Російської православної церкви.....	170

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ПЕРЕДМОВА

Розвиток релігійного життя в сучасній Україні супроводжується рядом проблем. Насамперед, залишається невирішеним питання єдності українського православ'я, що має негативні наслідки міжцерковного православного протистояння. Поступове розширення католицького ареалу за рахунок традиційного православного населення загострює дискусії щодо політики прозелітизму Римо-Католицької церкви в Україні. Подальше зміцнення протестантизму і поява в його середовищі нових суспільно-активних течій викликають занепокоєння серед частини української громадськості. Значною мірою ці суперечності поглиблюються через відсутність чіткої державної політики, направленої на захист національних інтересів у духовно-релігійній сфері. Вирішення означених проблем має очевидний прикладний вимір у справі консолідації українського суспільства, досягнення міжконфесійного миру та громадянського спокою, утвердження міжнародних правових стандартів у сфері свободи совісті та релігійних прав людини.

Звернення до історичного досвіду міжконфесійних та державно-церковних відносин на теренах Волинської губернії виправдане тим, що в цьому регіоні впродовж ХІХ – початку ХХ ст. доволі виразно проявилися суперечності між католицизмом, греко-католицизмом і православ'ям, між державою й Російською православною церквою, з одного боку, та різними етноконфесійними об'єднаннями – з іншого. Зацікавлення релігійним життям Волині наприкінці ХVІІІ – початку ХХ ст. як науковою проблемою є досить значним, проте певні її аспекти знаходяться на початкових стадіях наукового розв'язання. Головним чином, у працях вітчизняних істориків і релігієзнавців висвітлюється питання окремої християнської конфесії у контексті державно-церковних відносин. Серед найменш вирішених питань є сфера, де фокусуються зміни, головний зміст і сутнісні характеристики етноконфесійних трансформацій у контексті зіткнення на теренах Волині західно-католицької і східно-православної культурних традицій.

Таким чином, важливість означених проблем, які мають значне науково-теоретичне і виразно практичне значення, що не знайшли достатнього розв'язання у вітчизняній і зарубіжній історіографії, актуалізує обрану для дослідження тему. У запропонованій монографії концептуально проблема вирішується так, що головна увага акцентується на політиці царського самодержавства як визначальної домінанти суспільно-релігійних змін, оскільки релігійні об'єднання в умовах самодержавної влади у більшій мірі не відігравали самостійної ролі, а були об'єктами діяльності російського уряду та офіційної Російської православної церкви.

Сподіваємось, що висновки, основні ідеї та фактичний матеріал дослідження сприятимуть науковим розробкам з історії міжконфесійних і державно-церковних відносин. Результати дослідження можуть бути використані при написанні спеціальних та узагальнюючих праць, при підготовці навчальних програм, курсів та спецкурсів вищої школи з історичних, релігієзнавчих, етнополітичних та соціологічних дисциплін, а також при розробці програмових завдань, спрямованих на вироблення ефективних моделей державної політики у духовно-релігійній сфері та досягнення консолідації українського суспільства.

Наукове видання

Сергій Іванович Жилюк, Богдан Євгенійович Бойко

**Релігійна політика царизму на Волині
(1793-1917 рр.)**

Монографія

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Формат 42х30/4.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 14,25. Гарнітура "BookmanС"

Тираж 300 прим.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.